

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2026, № 1 (13)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2026

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Иляс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхуджаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлевич
Сиёсий фанлари доктори (DSc), доцент
Бизнес ва тадбиркорлик Олий мактаби

Гаффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети
Сиддиков Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Бахранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Америка технологиялар университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1	Abdurasilov Shoxrux Raupovich	5
	OʻRTA ASPLARDA TOSHKENTNING IJTIMOIIY-SIYOSIY VA ETNIK TARIXI	
2	Abdunosirova Ozodaxon Botirjon qizi	14
	SHOHRUX MIRZONING ILMIY VA IJODIY FAOLIYATIGA DOIR	
3	Акбоева Зебинисо Джалололдиновна	19
	ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИНИНГ ТУРКИСТОНДА ЖОРИЙ ҚИЛИНИШИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ	
4	Begimqulova Laylo Mashrabovna	23
	AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUVIDA OLIY MASLAHAT KENGASHINING FAOLIYATI	
5	Begimqulova Laylo Mashrabovna	28
	AMIR TEMUR TAMONIDAN MARKAZLASHGAN DAVLAT ASOSLARINING YARATILISHI	
6	Гаффоров Шокир Сафарович	35
	ПОЛИТИКА ЗАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РОССИЙСКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦАМИ В КОЛОНИАЛЬНЫЙ ПЕРИОД	
7	Дусчанов Расулжон Рахимбердиевич	43
	ЎЗБЕКИСТОНДА МОЛИЯ ТИЗИМИ ТАРИХИ	
8	Ernazarov Shermuhammad Eshbekovich	49
	TARIX, TARAQQIYOT VA MILLIY GʻOYA	
9	Fayzrahmanova Zarina Ildarovna	58
	SHAYBONIYLAR SULOLASI DAVRIDA BUXORO XONLIGI	
10	Исмоилова Парвина Хамиджон кизи	66
	ВОПРОС ОБ УЧРЕЖДЕНИИ СИСТЕМЫ КРЕДИТОВАНИЯ В ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ (НА МАТЕРИАЛАХ ТУРКЕСТАНСКОГО СБОРНИКА)	
11	Ишанходжаева Замира Райимовна., Махкамова Рано Аловиддин кизи	72
	ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ (ЎОДУ) ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА	
12	Кобзева Ольга Петровна	81
	В ПАМЯТЬ ОБ УЧЕНОМ	
13	Mamajonov Soyibjon Xalilovich	86
	“SHARQ KUTUBXONASI” ASARIDA AMIR TEMURNING DASHT YURISHI MASALASINING OʻRGANILISHI	
14	Maxamova Shahlo Anatoliyevna	91
	CHIGʻATOY ULUSI MUSTAQILLIK DAVRI (1306-1346)NING ARABIY MANBALARDA AKS ETISHI	
15	Norbekov Suhrob Farxod oʻgʻli	98
	SHARQIY SLAVYAN DIASPORASINING IJTIMOIIY - SIYOSIY FAOLLIGI (USTUNLIGI): TURKISTON ASSR (1918-1924 YILLAR)	
16	Ochilova Dilobar Joʻraqulovna	108
	MOʻGʻULLAR IMPERIYASINING SHAKLLANISHI DAVRI MASALASIDA SHARQ MANBALARNING QIYOSIY TAHLILI	
17	Qitaybekov Azizbek Kenesbek oʻgʻli	114
	1970-YILLARDA QORAQALPOGʻISTON FUQARO AVIATSIYASINING XALQ XOʻJALIGIDAGI OʻRNI: ARXIV HUJJATLARI TAHLILI	
18	Qodirova Mavluda Mirzaraximovna	120
	QURBONJON DODXOHNING IQTISODIY SIYOSATI	
19	Qoraboyev Sherzodbek Raximovich	125
	MASJIDLAR FAOLIYATIDA MILLIY URF-ODATLAR VA DINIY QADRIYATLAR UYGʻUNLIGI (FARGʻONA VODIYSI TAJRIBASI ASOSIDA)	

20	Tolibjonov Azizjon Tolibjonovich SULTON TAKASHNING IROQ SALJUQIYLARI VA ABBOSIYLAR XALIFALIGI BILAN SIYOSIY MUNOSABATLARI TARIXI	130
21	Turdaliyev Abduhilol Zohidjon o‘g‘li CHIG‘ATOY ULUSI VA ELXONIYLAR DAVLATI O‘RTASIDAGI SIYOSIY KURASHLAR	139
22	Худойкулов Урал Каримович ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАРИДА ЕНГИЛ ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ВА МУАММОЛАР	149
23	Хо‘jamberdiyev Ma‘murjon Mirkomil o‘g‘li TEMURIYLAR DAVRI TABIBLARI VA ULARNING KUNDALIK HAYOTI	156
24	G‘ulomov Ilhomjon Komiljonovich 1920-YILDA O‘TKAZILGAN AHOLINI RO‘YXATGA OLISH TADBIRINING ROSSIYA UCHUN IQTISODIY AXAMIYATI (TURKISTON ASSR MISOLIDA)	163

Begimqulova L. M.

«O‘zbekiston tarix» kafedrası dotsenti

Farg‘ona davlat universiteti

beginqulova@internet.ru

AMIR TEMUR TAMONIDAN MARKAZLASHGAN DAVLAT ASOSLARINING YARATILISHI

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Amir Temur 1370-yil may oyida Movarounnahr taxtiga o‘tirgach, mamlakatda hukm surgan feodal tarqoqlikni tugatib, yagona markazlashgan buyuk davlatga asos solganligi va mamlakatni Qurultoylar orqali davlat boshqaruvida maslahat, adolat va vakillik tamoyillari asosida boshqarilganligi. Sohibqironning davlatchilik sohasidagi tarixiy xizmatini ochib berish hamda uning yaratgan boshqaruv tizimining o‘rta asrlar Sharq davlatchiligi rivojidadagi o‘rnini topganligi yoritib berildi.

Kalit so‘zlar: Temuriylar, Amir Temur, Sayyid Baraka, Mironshoh, Jaxongir mirzo, Shohruh mirzo, Pirmuhammad, Umarshayx, Rustam, Abubakr, Tug‘luq Temur, Amir Husayn, Ilyosxo‘ja, Movarounnahr, Xuroson, Markaziy Osiyo, Kobul, G‘azna, Kandaxor, Hind, Isfaxon, Bag‘dod, Qurultoy, Kesh, Nasaf, Balx, Samarkand, Mo‘g‘ullar istilosi, siyosiy institut, siyosiy vaziyat, siyosiy ittifoq, harbiy yurishlar, Zafarnoma, Loy jangi.

KIRISH

XIV asr ikkinchi yarmi Markaziy Osiyo tarixida siyosiy parokandalik, iqtisodiy tanazzul va ijtimoiy beqarorlik hukm surgan murakkab davr bo‘lib, aynan shu sharoitda Amir Temur tarix sahnasiga chiqdi. Mo‘g‘ullar istilosidan keyingi feodal tarqoqlik Movarounnahr hududida markazlashgan davlat barpo etishni dolzarb masalaga aylantirgan edi. Amir Temur tomonidan asos solingan kuchli va markazlashgan davlat nafaqat hududiy yaxlitlikni tikladi, balki Sharq davlatchiligi tarixida o‘ziga xos boshqaruv tizimi, huquqiy-me‘yoriy asoslari va siyosiy an‘analari bilan ajralib turdi. Mazkur ishda Amir Temurning markazlashgan davlat asoslarini yaratish jarayoni, uning ma‘muriy-boshqaruv tizimi, davlatni idora etishdagi siyosiy va huquqiy tamoyillari ilmiy asosda tahlil qilinadi[1]. Sohibqironning davlatchilik sohasidagi tarixiy xizmatini ochib berish hamda uning yaratgan boshqaruv tizimining o‘rta asrlar Sharq davlatchiligi rivojidadagi o‘rnini yoritishdan iborat.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Amir Temur davlatchiligi va uning markazlashgan davlat barpo etish faoliyatini o‘rganishda birlamchi va ikkilamchi tarixiy manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. Eng avvalo, Sohibqironning siyosiy-huquqiy qarashlari va davlat boshqaruvi haqidagi qarashlarini yorituvchi asosiy manba “Temur tuzuklari” hisoblanadi.

Ushbu asarda davlatni boshqarish tamoyillari, amaldorlarning vazifalari, harbiy va ma'muriy tuzilma, ijtimoiy tabaqalar o'rtasidagi munosabatlar aniq tartib-qoidalar asosida bayon etilgan[2].

Shuningdek, Nizomulmulkning "Siyosatnoma" asari Amir Temur davlatchilik konsepsiyasiga nazariy asos bo'lib xizmat qilgan muhim manbalardan biridir. "Temur tuzuklari"da ushbu asardan foydalanilganligi Sohibqironning o'zidan avvalgi davlat boshqaruvi tajribalariga tayanib ish yuritganini ko'rsatadi[3].

O'rta asr muarrixlaridan Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma"si, Nizomiddin Shomiyning tarixiy asarlari, shuningdek, keyingi davr tarixchilarining ilmiy tadqiqotlari Amir Temur davlatining siyosiy va ma'muriy tizimini yoritishda muhim o'rin tutadi[4]. Zamonaviy tarixshunoslikda ham Amir Temur shaxsiyati va uning davlat qurish faoliyati milliy davlatchilik an'analari bilan bog'liq holda keng tadqiq etilmoqda.

Temur hijriy yil hisobi bo'yicha 736 yil sha'bon oyining 25-kunida, seshanba kuni (milodiy yil hisobida 1336-yil 8-aprelda) Kesh viloyatiga qarashli Xo'ja Ilg'or qishlog'ida, mahalliy barlos urug'ining begi Tarag'ay Bahodir xonadonida tavallud topadi. Uning bolaligi va o'smirligi Movarounnahrda beqaror siyosiy vaziyat kuchaygan, turli viloyat va tumanlar hokimlarining hokimiyat uchun kurashi avj olgan davrlarga to'g'ri keldi[5]. Shu sababli ham yosh Temur va uning tenqurlari bir tomondan mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurash ruhida, ikkinchi tomondan mamlakatdagi siyosiy beqarorlikni tugatish va markazlashgan qudratli davlat barpo etish ruhida tarbiyalanganlar.

1360-1361-yillarda mo'g'ul xoni Tug'luq Temur Movarounnahrda bostirib kiradi. Bunday og'ir siyosiy vaziyatda Tug'luq Temur xizmatiga kirgan 25 yoshli Temurbek Kesh va Nasaf viloyatlariga hokim etib tayinlanadi. Bu yillarda yosh Temurbekning Balx hokimi Amir Husayn bilan yaqinlashuvi boshlanib, bu siyosiy ittifoq to 1370-yilgacha davom etdi. 1365-yildagi "Loy jangi"da mo'g'ul xoni Ilyosxo'jadan mag'lubiyatga uchragan Amir Husayn va yosh Temur Xurosonga ketishga majbur bo'lgan bo'lsalarda, Samarqand sarbadorlari tomonidan mo'g'ul qo'shinlari to'xtatib qolingach, yana Movarounnahrda qaytdilar. Samarqand yaqinidagi Konigil mavzesida Amir Husayn talabi bilan sarbadorlar rahbarlari o'ldirilgach (Temur faqatgina Mavlonzodani o'limdan saqlab qoladi), ikki ittifoqchi amirlar o'rtasiga sovuqchilik tusha boshladi. Natijada 1370-yilda Amir Husaynning qarorgohi Balx shahri Amir Temur tomonidan egallanib, Movarounnahrda hokimiyat Amir Temur qo'liga o'tadi[6].

Amir Temur davlatining ma'muriy tuzilishi va boshqaruv tartiblari Amir Temur Movarounnahr taxtiga o'tirgan paytda, mamlakatda ahvol ancha og'ir edi. Movarounnahr hududi hali mo'g'ul istilosi asoratlaridan batamom xalos bo'lmagan, xalq xo'jaligi izdan chiqqan, mehnatkash xalq og'ir kunlarni boshdan kechirmoqda edi. Davlat qudratining asosi bo'lgan iqtisodni tiklash, siyosiy va ma'muriy boshqaruv muassasalarini barpo etish Amir Temurning hukmdor sifatida hal qilishi lozim bo'lgan dastlabki asosiy vazifalaridan biri edi.

Amir Temur 1370-yil may oyida Movarounnahr taxtiga o'tirgach, mamlakatda hukm surgan feodal tarqoqlikni tugatib, yagona markazlashgan buyuk davlatga asos solgan bo'lsa-da, biroq u o'zini mazkur davlatning "qonuniy" xoni deb e'lon

qilmaydi[7]. Chunki u nasl-nasab jihatidan chingiziylar sulolasiga mansub emas edi. Binobarin, u chig'atoyliklar an'anasiga rioya qilib, o'z huzurida avval Suyurg'atmishxonni (1370-1388), uning vafotidan keyin esa Suyurg'atmishxonning o'g'li Sulton Mahmudxonni (1388-1402) rasman xon qilib ko'tarib, o'z umrining oxirigacha ularning nomidan yorliqlar chiqarib, farmoyishlar berdi va pullar zarb ettirdi. Mazkur har ikkala xonlar esa davlatning siyosiy hayotiga Amir Temur bergan amru farmoyishlarga mutlaqo aralashmasdilar. Shunga qaramay, Amir Temur o'z siyosiy mavqeini mustahkamlash maqsadida mo'g'ul xonlaridan - Qozonxonning qizi Saroy mulk xonimni o'z nikohiga kiritdi. 1370-yilda bo'lgan bu nikoh tufayli Amir Temur "kuragon", ya'ni "xon kuyovi" unvoniga ega bo'ldi. Bu esa o'sha zamon qonun-qoidasiga ko'ra, saltanat hukmdorlaridan talab qilinadigan an'analardan biri edi. Mana shunday keyin rasmiy hujjatlarda Sohibqiron "Amir Temur Kuragon" nomi bilan atala boshladi. Amir Temur saltanati ma'muriy jihatdan uluslarga, ular o'z navbatida viloyat va tumanlarga bo'linib idora qilinardi. Sohibqiron mamlakatni boshqarishda o'z yaqinlariga suyandi. Mamlakatning g'arbiy viloyatlari o'rtancha o'g'li Mironshohga, Balx viloyati katta o'g'li Jaxongir mirzoga, Xuroson kichik o'g'li Shohruh mirzoga suyurgol etilgan. U nabiralariga ham suyurg'ol bergan. Jumladan, Kobul, G'azna, Kandaxor, Hind yerlari Pirmuhammadga, Isfaxon Umarshayxning o'g'li Rustamga, Bag'dod Mironshohning o'g'li Abubakrga suyurg'ol qilindi[8].

Amir Temurning mustaqil markazlashgan davlatni barpo etishga qaratilgan birinchi qadami uni mo'g'ullardan batamom ozod etish va saltanatni boshqarishda yangi va mukammal tartib va qoidalar joriy etishi edi. Amir Temur asos solgan davlat o'rta asrlarga xos musulmon Sharqida hukm surgan mustabid davlatlardan unchalik farq qilmasa-da, ammo saltanatdagi boshqaruv tizimlari qadim Turon-Turkiston davlatchiligining asriy an'analari hamda yangi tartib va qonunlar bilan takomillashtirilgan edi. Buning yorqin misoli Temur tuzuklari hisoblanadi. Sohibqiron tomonidan yaratilgan tuzuklarda davlat boshqaruvi, ma'muriy amaldorlar va ularning vazifalari, turli ijtimoiy toifalarning jamiyat hayotida tutgan o'rni haqidagi qat'iy tartib va qonunlar ishlab chiqilgan [9].

Amir Temur davlatining markaziy ma'muriyati bosh vazir - devonbegi boshliq yetti vazirlikdan iborat arkoni davlat - vazirlar mahkamasi tomonidan boshqarilgan. Birinchi vazirlik - mamlakat va rasmiy ishlar bo'yicha faoliyat ish olib borgan. Bu vazirlik viloyat tumanlaridan to'planadigan hosil, soliqlar, o'lponlar va ularning taqsimoti, kirim-chiqimlar hamda obodonchilik ishlari bilan shug'ullangan. Ikkinchisi - vaziri sipoh, ya'ni harbiy ishlar bo'yicha bo'lib, askarlarning maoshi hamda oziq-ovqat va qurol-yarog'lari ta'minoti bilan shug'ullangan. Uchinchisi - tijorat vazirligi bo'lib, savdogarlarning mol-mulkidan olinadigan zakot va bojlar, egasiz qolgan mol-mulklarni tasarruf etish, meros va merosxo'rlar bilan bog'liq bo'lgan masalalarni hal etish kabi ishlarni bajargan. To'rtinchisi - saltanat ishlarini yurituvchi vazir, ya'ni moliya ishlari vaziri bo'lib, davlat xazinasidan sarf etiladigan xarajatlar, umuman, saltanat kirim-chiqimlarini boshqargan. Mazkur to'rt vazirlikdan tashqari, chegara viloyatlari va tobe mamlakatlar ishlarini nazorat qilib turish uchun yana maxsus uchta vazirlik ta'sis

etilgan edi. Bu uch vazir mazkur viloyatlardan davlat xazinasiga kelib tushadigan daromadlarni nazorat qilish va ular bilan bog'liq bo'lgan moliyaviy masalalar bilan shug'ullangan. Ular o'z navbatida saltanatning bosh nazorat hay'atini tashkil etganlar[10]. Mazkur hay'at "xolisa" deb atalgan. Bu yetti vazirlik devonbegiga bo'ysungan va u bilan bamaslahat saltanatning muhim moliyaviy ishlarini amalga oshirgan.

Davlat boshqaruvida saroydagi dargoh - maxsus kengash ham katta o'rin tutgan. Bu kengash ichki va tashqi siyosatning eng muhim masalalarini, hokimiyatning yuqori amallariga mansabdor shaxslar tayinlash va boshqa masalalarni muhokama qilgan. Dargoh tizimida arzbegi, tovachi, xojib, jibachi, qushbegi, xazinador, xonsolar, bakovulboshi, kotib, munshi, bitikchi va boshqa saroy amaldorlari faoliyat ko'rsatganlar[11]. Amir Temur davlati idoralarida farmonlar o'ziga xos yangi usulda – sarnoma usulida joriy qilindi. Bu usul Amir Temurni hukmdor sifatida namoyon etardi. Amir Temur tomonidan farmonlar chiqarish tartibiga qo'yilgan talablar uning avlodlari tomonidan ham qabul qilingan. Bunga bir qator Temuriy hukmdorlar, masalan, Shohrux mirzo va Abu Said mirzolar tomonidan chiqarilgan va asl nusxada saqlanib qolgan ko'plab hujjatlar asos bo'la oladi.

Amir Temur amalga oshirgan buyuk ishlardan biri – erkin va tsivilizatsiyali institut sifatidagi davlatchilik g'oyasini asoslash va uni himoya qilish bo'lgan. Amir Temur Movarounnahrda Kebakxon (1318 - 1326) tomonidan joriy qilingan ma'muriy bo'linmalarni saqlab, mazkur bo'linmalarga yangi mingboshi va tumanboshilar tayinladi. Saltanatni boshqarishda yangi va mukammal tartib-qoidalar joriy qildi.

Amir Temur o'z davlatini barpo qilishda o'tmishda mavjud siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalandi. Mazkur davlat o'z tarkibiy tuzilishiga ko'ra ko'pincha harbiy-siyosiy tartiblarga asoslangan edi. Uning davlat boshqaruv tizimi qo'l ostidagi butun hududda yagona markazlashgan siyosiy tartib asosiga qurilgan bo'lib, bu sohadagi tajribalar o'rta asrlardagi O'rta Osiyo davlatlarida keng qo'llanilgan idora usullari tajribasi bilan boyitilgan edi. Amir Temurning Nizomulmulk tomonidan yaratilgan "Siyosatnoma" asaridan davlat ishlarida qo'llanma sifatida keng foydalanishi, "Temur tuzuklari"da "Siyosatnoma"dan fikrlar keltirishi bunga yorqin misoldir. Amir Temur saltanat ishlarida o'zining pirlari maslahatlaridan ham keng foydalangan. "Temur tuzuklari"da sobiqqironning pirlari va ularning ko'rsatmalari bayoni berilgan. Asli xurosonlik yirik shayx bo'lgan Zaynuddin Abubakr Toyobodiy Amir Temurga davlat boshqarish ishlarida kengash, mashvaratu maslahat, xushyorlik, ehtiyotkorlik amallariga rioya etishni maslahat bergan[12].

Shuningdek, Sayyid Baraka, Mir Sayyid Sharif Jurjoniy, Termiz sayyidlaridan Ala-al mulk, Abu-l-Maoliy va Ali Akbarlarning amir Temur davlati dargohlaridagi mashvaratu-kengashlarda faol ishtirok etganlari "Temur tuzuklari"da bayon etilgan. Davlat boshqaruvida sobiqqiron islom qonun-qoidalariga asoslangan holda ish yuritgan. Uning Qur'oni Karim va Hadisi Shariflarga bo'lgan munosabati samimiy va oliy darajada bo'lgan. Payg'ambar avlodlari, shayx-ul-mashoyixlarga

hurmati cheksiz bo'lgan[13]. Davlatni kuchaytirishda ham aynan shunday kishilarga tayanib ish yuritgan.

XULOSA

Amir Temur tomonidan yaratilgan markazlashgan davlat o'rta asrlar Markaziy Osiyo tarixida muhim burilish yasadi. Sohibqiron feodal tarqoqlikni tugatib, yagona siyosiy markazga bo'ysunuvchi kuchli davlat barpo etdi. U davlat boshqaruvida qadimiy turkiy davlatchilik an'analari, islom huquqi me'yorlari va ilg'or siyosiy tajribalarni uyg'unlashtirdi. Amir Temur davlatining ma'muriy-boshqaruv tizimi aniq tartibga solingan vazirliklar, dargoh va devon faoliyati orqali amalga oshirildi. "Temur tuzuklari"da belgilangan qonun-qoidalar davlat barqarorligi va ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qildi. Sohibqironning ilm-fan, madaniyat, din arboblari tayanishi davlatning ma'naviy asoslarini mustahkamladi. Shu bois Amir Temurning tarixiy xizmati faqat harbiy yurishlar bilan emas, balki mustahkam siyosiy-huquqiy tizimga ega markazlashgan davlatni yaratgani bilan ham beqiyos ahamiyatga egadir. Uning davlatchilik tajribasi bugungi kunda ham milliy davlatchilik taraqqiyotini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Temur tuzuklari" – Amir Temur tomonidan yaratilgan davlat boshqaruvi va qonun-qoidalar to'plami.
2. Sharafiddin Ali Yazdi. "Zafarnoma" – Amir Temurning harbiy yurishlari va siyosiy faoliyati haqidagi tarixiy asar.
3. Nizomiddin Shomiy. Tarixiy asarlar– Movarounnahr va Xuroson tarixini yoritadi.
4. Nizomulmulk. "Siyosatnoma" – Amir Temur davlat boshqaruvida nazariy asos bo'lgan siyosiy-huquqiy asar.
5. Ro'ziyev, A. "Amir Temur va Temuriylar davlati tarixi". Toshkent, 2008.
6. Qodirov, B. "Markaziy Osiyoda Amir Temur davlati". Samarqand, 2012.
7. Mahmudov, T. "O'rta Osiyo tarixida Amir Temur siyosati". Toshkent, 2015.
8. Mananov, S. "Temuriylar davlatchiligi va ma'muriy tizimi". Buxoro, 2010.
9. Subxonov, R. "Sohibqiron Amir Temur: hayoti va faoliyati". Toshkent, 2001.
10. Manz, B. "The Rise and Rule of Tamerlane", Cambridge University Press, 1989.
11. Fletcher, J. "Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World", London, 1994.
12. Lane-Poole, S. "The History of the Timur Dynasty", London, 1880.
13. Бегимкулова Л.М. XV аср бошларида Мовароуннахрда ҳокимият учун кураш (кучлар нисбати ва натижалар таҳлили). Монография – Фарғона. 2021. – 140 б.
14. Manz Beatrice Forbes. The rise and rule of Tamerlane. – Cambridge University Press, 1989. – 227 p.
15. Люсьен Керен. Амир Темур салтанати. / Француз тилидан таржима ва изоҳлар муаллифи Б. Эрматов – Т.:Маънавият, 1999.

Бегимкулова Л. М.

Доцент кафедры «История Узбекистана»
Ферганский государственный университет
beginqulova@internet.ru

СОЗДАНИЕ ОСНОВ ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО ГОСУДАРСТВА АМИРОМ ТЕМУРОМ

АННОТАЦИЯ

В данной статье описывается, как Амир Тимур, взойдя на престол Трансоксианы в мае 1370 года, положил конец существовавшей в стране феодальной раздробленности, основал единое централизованное великое государство и управлял страной через Курултай на основе принципов консультаций, справедливости и представительства в государственном управлении. Раскрывается исторический вклад Сахибкирана в государственность и роль созданной им административной системы в развитии средневековой восточной государственности.

Ключевые слова: Тимуриды, Амир Тимур, Сайид Барака, Мираншах, Джахангир Мирза, Шахрух Мирза, Пирмухаммад, Умаршейх, Рустам, Абубакр, Туглук Тимур, Амир Хусейн, Ильяс-Ходжа, Маверауннахр, Хорасан, Средняя Азия, Кабул, Газни, Кандагар, Индия, Исфахан, Багдад, Курултай, Кеш, Насаф, Балх, Самарканд, монгольское нашествие, политический институт, политическая ситуация, политический союз, военные походы, Зафар-намэ, битва в грязи.

Beginqulova L. M.

Associate professor at the department of «History of Uzbekistan»
Fergana State University
beginqulova@internet.ru

CREATION OF CENTRALIZED STATE FOUNDATIONS BY AMIR TEMUR

ABSTRACT

This article describes how Amir Timur, after ascending the throne of Transoxiana in May 1370, ended the feudal fragmentation that prevailed in the country, founded a single centralized great state, and governed the country through Kurultai on the basis of the principles of consultation, justice, and representation in state administration. The historical contribution of Sahibkiran to statehood and the role of the administrative system he created in the development of medieval Eastern statehood are revealed.

Keywords: Timurids, Amir Timur, Sayyid Baraka, Miranshah, Jahangir Mirza, Shahrukh Mirza, Pirmuhammad, Umarshaikh, Rustam, Abubakr, Tughluq Timur, Amir Husayn, Ilyas-Khoja, Maverannahr, Khorasan, Central Asia, Kabul, Ghazni,

Kandahar, Hind, Isfahan, Baghdad, Kurultay, Kesh, Nasaf, Balkh, Samarkand, Mongol invasion, political institution, political situation, political alliance, military campaigns, Zafarnama, Battle in the mud.